

ASOCIAȚIA ARHEO VEST
TIMIȘOARA

ARHEOVEST

II₁

-IN HONOREM GHEORGHE LAZAROVICI-

Interdisciplinaritate în Arheologie

Timișoara, 6 decembrie 2014

JATEPress Kiadó
Szeged
2014

Editori:

Sorin FORȚIU
Adrian CÎNTAR

Consilier științific:

Dorel MICLE

Coperta: Gloria VREME-MOSER, www.ideatm.ro

Foto copertă: Ovidiu MICȘA

Această lucrarea a apărut sub egida:

**Asociația
ArheoVest
Timișoara**

**CONSILIUL
JUDEȚEAN
TIMIȘ**

© **ArheoVest, Timișoara, 2014**

Președinte Lorena VLAD

www.arheovest.com

referință
bibliografică

ISBN 978-963-315-228-7 (Összes/General)

ISBN 978-963-315-220-1 (Vol. 1), ISBN 978-963-315-221-8 (Vol. 2)

Avertisment

*Responsabilitatea pentru conținutul materialelor revine în totalitate
autorilor.*

CULTURA ŽUTO BRDO - GÂRLA MARE ÎN SUD-VESTUL OLTENIEI. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRII

Gabriel Crăciunescu

Abstract: The article is reviewing older research but also points out more recent or even novel ones. We can mention here Vrancea, Schela Cladovei, Batoti, Vrata and partially Crivina. In this area nine necropolis belonging to this culture were studied. Few tombs were discovered here. This is due to their location on the Danube shore, being thus destroyed by water. At Gruia, the Žuto Brdo - Gârla Mare tombs destroyed older tombs belonging to the same culture, which involves weak tomb marks but also a longer use of the necropolis. Research from Gârla Mare led us to the conclusion that the incineration pyre had been used multiple times, having a well established place. This culture's ceramic, characterized by static statues is represented in this area also by findings of motion statues. Findings in Bistreț, Mehedinți County, proves the existence in this area of a settlement situated 10 km away from Danube, such as the case in Carna. This is justified by the existence in Bistreț of several large pools supplied by a large spring. We carry out a review of the metal pieces discovered in this area, which were supplied by new or older research. Based on the last metal pieces found, the author suggests this culture first appeared, east from the Iron Gates, between 1850–1800 B.C.

Keywords: Bronze Age, Žuto Brdo - Gârla Mare Culture, South West Oltenia.

Cultura Žuto Brdo - Gârla Mare, din bronzul mijlociu și final, se întinde pe ambele maluri ale Dunării, începând de lângă Beograd până aproape de vărsarea râului Olt în Dunăre. Populația care a făurit această minunată civilizație ocupa doar malurile Dunării și, în mod excepțional, zone din interior situate la mică distanță de fluviu dar care aveau mari bălți în zonă. În România avem vestigii ale acestei culturi în trei județe din sud-vestul țării. În vestul defileului Porțile de Fier, în județul Caraș-Severin, se află o serie de vestigii, dar nu așa numeroase precum în zona de la est de Porțile de Fier. Județele Mehedinți și Dolj, de la est de acest defileu, au foarte multe puncte cu descoperiri din această perioadă, o mare parte din acestea fiind și cercetate.

Numele culturii Žuto Brdo - Gârla Mare este dat după numele unor localități în care au fost făcute primele descoperiri de materiale specifice acesteia: Žuto Brdo din Serbia și Gârla Mare din România. În ciuda faptului că sunt localități eponime pentru această cultură, în nici una dintre ele nu au fost făcute cercetări de amploare. În felul acesta respectiva cultură este cunoscută pe baza cercetărilor efectuate în alte stațiuni arheologice decât cele eponime.

Primele descoperiri au fost efectuate în necropole, despre care s-au obținut și cele mai multe informații. Treptat, au început să fie cunoscute și așezările și să fie

strânse mai multe date despre această cultură. Primele descoperiri au fost efectuate în Serbia pe la sfârșitul secolului al XIX-lea¹.

În zona de sud-vest a Olteniei, care corespunde în mare măsură județului Mehedinți, au fost făcute primele semnalări și cercetări din România referitoare la cultura Žuto Brdo - Gârla Mare. Cea dintâi semnalare a unor astfel de materiale se datorează lui Leonhard Franz, care a preluat câteva materiale și descrierea insulei Gârla Mare de la maiorul L. Dubensky². După cum arată în planul lui L. Franz, insula era mai mare în acea perioadă³ iar dunele de pe malul românesc ocupau o zonă situată la circa 500 m de malul Dunării. În aceeași lucrare, Planșele I și II ne prezintă partea superioară a câtorva statuete antropomorfe și câteva fragmente de vase Gârla Mare.

Ostrovul Corbului este o localitate care face parte din comuna Hinova. Până după mijlocul sec. XX era o insulă înconjurată de un braț mai mic al Dunării. Datorită formării lacului Porțile de Fier II, intrarea și ieșirea acestui braț mai mic al Dunării au fost obturate de un dig, care a înălțat mult malul către Dunărea Mare, astfel încât, astăzi, Ostrovul Corbului nu mai este o insulă. Cu prilejul ridicării digului de protecție, a fost distrusă o parte însemnată a stațiunii arheologice de la “*Botul Piscului*” iar stațiunea din “*Botul Cliuci*” a fost acoperită parțial de digul amintit. Primele cercetări arheologice referitoare la cultura Žuto Brdo - Gârla Mare au fost efectuate în insula Ostrovul Corbului de Ion Andrieșescu, asistat de Alexandru Bărcăcilă și Ștefan Ciuceanu⁴. Rezultatele acestei cercetări vor fi publicate în revista *Dacia*⁵ în anul 1924. În 1932, Ion Nestor, Dumitru Berciu și Pompiliu Costescu din Turnu Severin, efectuează o cercetare de suprafață, prilej cu care Ion Nestor nota: “*La Botul Piscului s-a găsit mult material Turdaș, în mod mai general Sălcuța, foarte puțin Coțofeni și unele lucruri Gârla Mare pe strand*”⁶. În același an, aceștia fac și câteva sondaje la Balta Verde-*La morminți*⁷. În 1933, au fost efectuate alte cercetări arheologice în insulă, în capătul de est, la “*Botul Piscului*”, de către D. Berciu, Constantin S. Nicolăescu-Plopșor și Al. Bărcăcilă⁸. D. Berciu amintește că a descoperit un câmp de urne din epoca bronzului și Hallstatt, dar nu este explicit în acest sens. În *Arheologia preistorică a Olteniei*, autorul amintește mormintele IV, VI și VII⁹ ca aparținând culturii Žuto Brdo - Gârla Mare. În anul 1942, D. Berciu și Al. Bărcăcilă au efectuat alte săpături la “*Botul Piscului*”, amintite de D. Berciu în *Catalogul muzeului arheologic din Turnu-Severin*¹⁰. Printre alte materiale, au fost descoperite și câteva fragmente ceramice aparținând culturii Žuto Brdo - Gârla Mare.

¹ Discuția problemei la Săcărin, 2010, p. 150-152.

² Franz, 1922, p. 94-98.

³ *Ibidem*, Fig. 1.

⁴ Roman, 1996, p. 13.

⁵ Bărcăcilă, 1924, p. 280-296.

⁶ Roman, 1996, p. 13.

⁷ Șandor-Chicideanu, 2003, p. 18.

⁸ Roman, 1996, p. 13.

⁹ *Ibidem*, p. 106, 108, 115.

¹⁰ Berciu, 1953, p. 630.

Punctul “*Botul Cliuciului*”, sau “*Cliuci*” cum îi spun localnicii din Ostrovul Corbului, este situat în capătul de vest al insulei, la confluența Dunării Mici cu Dunărea Mare. Aici, începând cu 1970, s-au desfășurat cercetări sistematice de către Petre Roman pe parcursul mai multor ani¹¹. Cercetările domniei sale au surprins trei nivele de locuire¹² aparținând culturii Źuto Brdo - Gârla Mare, unele atribuite unei faze proto-Gârla Mare. Din zona de vărsare a Dunării Mici în Dunărea Mare, autorul acestor cercetări publică un bogat material arheologic¹³. La câteva sute de metri spre nord, în marginea satului, în curtea cetățeanului Ion Ciocîrlan au fost descoperite întâmplător morminte aparținând culturii Źuto Brdo - Gârla Mare. Unele materiale au fost predate domnului Petre Roman¹⁴, altele au fost recuperate de mine de la domnul Ciocîrlan¹⁵.

Satul **Balta Verde** face parte din comuna Gogoșu și este situat pe malul râului Blahnița, la distanță de câțiva kilometri de Dunărea Mică, un braț al Dunării care înconjoară Ostrovul Mare în acea zonă. Referitor la cercetările de la Balta Verde, precizez că în august 1932 a fost recuperată o parte din inventarul unui mormânt Źuto Brdo - Gârla Mare și au fost săpate primele trei morminte din acest câmp de urne. În toamna anului 1932 au mai fost descoperite opt morminte de către D. Berciu¹⁶ iar în cercetările din 1949 și 1950 au mai fost scoase la lumină încă șase morminte.

Satul **Crivina** aparține de comuna Burila Mare și se află situat pe marginea Dunării. Transformarea Dunării în lac, în urma construirii barajului de la Porțile de Fier II, a afectat o parte de sat, unde casele au fost abandonate și apoi au fost acoperite de ape. În urma unei cercetări de teren efectuată în zilele de 8 și 9 iulie 1992 în zona aceasta, am descoperit fragmente ceramice Źuto Brdo - Gârla Mare pe marginea Dunării la Km fluvial 894. Locotenentul Stolojan, comandantul de atunci al picetului de grăniceri, mi-a facilitat întâlnirea cu un localnic, care găsisse pe marginea Dunării un vas dublu și o statueta antropomorfă. Vasul dublu avea cele două recipiente de formă sferică și decorate cu motivele specifice culturii Źuto Brdo - Gârla Mare iar statueta avea brațele așezate pe mijloc, degetele fiind marcate prin mici incizii. De remarcat că statueta era deformată la partea inferioară datorită arderii secundare. Era și ea decorată cu motive specifice acestei culturi. Într-o altă cercetare de teren, din 16 octombrie 2006, am recuperat din dreptul Km fluvial 894 două mici vase și fragmente din alte două. Reprezentau resturile unui mormânt de incinerare distrus de apa lacului Porțile de Fier II.

În anii 2008 și 2009 am executat cercetări sistematice într-un punct situat în dreptul Km fluvial 894. În timpul celor două campanii au fost descoperite trei mor-

¹¹ Roman, 1996, p. 14.

¹² *Ibidem*, p. 23

¹³ Hänsel, Roman, 1984, p. 188-229.

¹⁴ Roman, 1998, p. 29-39, Pl. 7/5,6; 8/1; *Idem*, 2008, p. 111-118.

¹⁵ Crăciunescu, 2006a, p. 144-145 și Pl. II-IV.

¹⁶ Berciu, Comșa, 1956, p. 266.

minte Žuto Brdo - Gârla Mare: două în 2008¹⁷ și unul în 2009¹⁸. Pe lângă acestea au mai fost descoperite și alte morminte de inhumăție din feudalismul timpuriu, deci necropola avea înmormântări din două perioade diferite. Din discuțiile cu localnicii și observarea golfului din zona necropolei, am tras concluzia că terenul pe care se întindea această necropolă înainta circa 150 m în apa lacului Porțile de Fier II. După crearea sa, lacul a distrus o mare parte a necropolei, care era situată într-un teren nisipos. În felul acesta cred că se poate discuta de câteva zeci de morminte de incinerăție, dacă nu mai mult.

Ostrovul Mare este o insulă care putea adăposti în același timp mai multe comunități umane. Dimensiunile acesteia, 17 km lungime și 4 km lățime, reprezintă o garanție în acest sens. Din punct de vedere administrativ, Ostrovul Mare face parte din comuna Gogoșu. Cercetările arheologice desfășurate în insulă de-a lungul timpului au pus în evidență mai multe necropole și așezări.

Primele cercetări asupra epocii bronzului, respectiv a culturii Žuto Brdo - Gârla Mare, au fost întreprinse de Al. Bărcăcilă în 1936 în punctul “*Bivolării*”, situat în zona Km fluvial 870 și la câteva sute de metri de malul Dunării. În 1980, când făceam săpături arheologice în insulă, o localnică în vârstă mi-a spus că tatăl ei lucrase cu Al. Bărcăcilă. Ceea ce mi s-a părut curios a fost faptul că tatăl acesteia avea armă de vânătoare și sonda dunele de nisip cu țeava puștii. Acolo unde se auzea un anumit sunet se săpa și astfel era descoperit câte un mormânt. Ar fi una din explicațiile pentru care nu avem un plan al secțiunilor trasate sau poate faptul se explică prin interesul mai slab al lui Al. Bărcăcilă față de această perioadă a istoriei. Trebuie să precizez că pentru alte cercetări ale lui Al. Bărcăcilă avem niște desene riguroase, cu amănunte și cu multe notații. În aceste condiții nu ar fi imposibil ca, accidental, să mai fie descoperite și alte morminte în punctul în care a săpat Al. Bărcăcilă. Oricum, se știe că D. Berciu a publicat singur necropola de la Ostrovul Mare¹⁹ și se pare că s-a grăbit, deoarece Al. Bărcăcilă îi reproșa, într-o scrisoare, că i-a încurcat mormintele²⁰. După estimările din ultima vreme, se pare că necropola a avut circa 90 de morminte²¹.

O altă etapă în cunoașterea culturii Žuto Brdo - Gârla Mare din această insulă este reprezentată de descoperirea unei așezări undeva la jumătatea insulei. În 1978 a fost deschis un șantier arheologic în aval de Km fluvial 865, în imediata apropiere a coloniei constructorilor hidrocentralei Porțile de Fier II. Era o săpătură de salvare deoarece suprafața pe care o cercetam urma să fie acoperită cu o masă mare de pământ ce rezulta din punctele de lucru ale hidrocentralei. De aici și imposibilitatea de a lungi cercetarea sau de a reveni ulterior. A fost descoperită doar o locuință²² cu

¹⁷ Crăciunescu, Neagoe, 2008, p. 87-96.

¹⁸ Inedit.

¹⁹ Berciu, 1939.

²⁰ O parte din afirmațiile de aici se bazează pe scrisori, pe care le-am citit mai de mult, din fondul Alexandru Bărcăcilă, care nu este încă publicat.

²¹ Crăciunescu, 2014, p. 30.

²² Crăciunescu, 1980, p. 43-58.

dimensiunile modeste, $2 \times 3,75$ m, dar care era plină cu un bogat material arheologic. Dacă la început am publicat ceea ce am considerat deosebit din aceste materiale, am revenit și am oferit mai multe date despre locuință și conținutul acesteia²³.

Urmează a fi amintită o mică necropolă aparținând culturii Țuto Brdo - Gârla Mare, descoperită întâmplător în timpul unor cercetări de epocă romană pe care Mișu Davidescu le desfășura la o cetate cu zid de piatră pe o singură latură, în apropiere de capătul amonte al insulei, la Km fluvial 862. Am fost informat de colegii care au participat la acel șantier, și care au adus materialul epocii bronzului, că zidul de piatră distrusese în mare măsură mormintele, din care au fost recuperate părți importante din urne. Au putut fi restaurate, într-o anumită măsură, două sau trei urne, dar au fost salvate și două mici vase întregi²⁴. Fiind un șantier de epocă romană, nu s-a mai încercat recuperarea altor morminte din zonele apropiate. Nu există siguranța că mai sunt și că ar mai putea fi identificate și recuperate și alte morminte.

În capătul aval al insulei, la Km fluvial 861, numit tot "*Botul Piscului*" ca și cel din amonte, există o mică așezare acoperită de un strat de steril gros de 1,5 m. Datorită fluctuației nivelului lacului Porțile de Fier II, așezarea este permanent erodată. De pe plajă au fost recuperate materiale arheologice atunci când nivelul apei era scăzut²⁵.

În anul 1983 am efectuat o cercetare de salvare în localitatea **Izvoarele** din comuna Gruia. Punctul ales era situat în dreptul Km fluvial 857 și la 300 m distanță de Dunăre într-un teren nisipos. A fost dezvelită complet o locuință cu dimensiunile de $5,10 \times 3,20$ m și parțial o altă locuință²⁶. Cu acel prilej am identificat locul unde s-a aflat o necropolă a culturii Țuto Brdo - Gârla Mare, distrusă de deplasarea duneilor, numeroase în această zonă.

În localitatea **Gruia** am deschis un șantier arheologic în toamna anului 1981 și am continuat cercetarea și în vara anului 1982. Cunoșteam faptul că aici se află o necropolă Țuto Brdo - Gârla Mare datorită faptului că muzeul din Drobeta Turnu Severin a primit de la Școala Generală din localitate mai multe vase aparținând acestei culturi²⁷. Din discuțiile cu elevii, cei care au găsit și au dus la școală aceste vase, a rezultat că numărul vaselor era foarte mare, dar ei nu le-au luat decât pe cele întregi, mult mai multe fiind abandonate pentru că nu prezentau importanță pentru ei. Dacă luăm în considerare și faptul că un mormânt strivit de mecanizatele care lucrau în zonă a fost descoperit la câteva sute de metri de duna pe care se afla necropola, rezultă că este destul de greu de estimat întinderea necropolei și numărul real al mormintelor acestei culturi. Cercetările sistematice de aici, desfășurate în 1981 și 1982, au dus la descoperirea a 21 de morminte, din care șase aparțin culturii Țuto Brdo - Gârla Mare²⁸. Punctul unde s-au desfășurat cercetările era situat pe o dună aflată la

²³ *Idem*, 2006a, p. 143-164.

²⁴ *Idem*, 2007, p. 11, 15, nr. cat. 23 și 35.

²⁵ *Idem*, 2006a, p. 143-164, Pl. I; Crăciunescu, Para, 2007, p. 62-66.

²⁶ Crăciunescu, 1992, p. 43-47.

²⁷ *Idem*, 1982, p. 196-197 și Fig. 7-9.

²⁸ Crăciunescu, 1998, p. 116-117.

500 m de Dunăre, în lunca inundabilă a fluviului²⁹. Acum putem afirma că înălțimea dunei, și situarea ei către terasa înaltă, asigură o protecție în acest sens. Este posibil ca în momentul folosirii necropolei situația să fi fost mult diferită de cea actuală, cu un teren nisipos și mai înalt pe o suprafață mai mare. În această necropolă am găsit morminte aparținând culturii Źuto Brdo - Gârla Mare, care distruseseră alte morminte ale aceleiași culturi. În felul acesta intră în discuție semnele de morminte și durata de funcționare a acestei necropole.

Localitatea **Gârla Mare**, cea care a dat numele acestei culturi, nu s-a bucurat de o atenție deosebită din partea cercetătorilor. Singurele cercetări de teren care au dat rezultate în această localitate sunt cele care au fost făcute pe malurile Dunării. Este zona în care se întâlnesc materiale arheologice din neolitic și până în sec. XIV dHr, după care locuirea umană se mută pe terasa înaltă a Dunării. Cercetări de teren, din zona Km fluvială 839-840, desfășurate în anii 1996 și 2000, au dus la descoperirea unor fragmente ceramice aparținând culturii Źuto Brdo - Gârla Mare³⁰. Din această zonă provin cinci vase³¹ descoperite în anul 2004, iar în 2005 a fost descoperită o urnă funerară de o formă deosebită³².

Cercetări desfășurate într-o dună de pe malul Dunării, în dreptul localității Gârla Mare, au dus la descoperirea unui mormânt cvadruplu aparținând acestei culturi. Descoperirea a fost făcută de studenții de la Facultatea de istorie din Pitești, care erau pe un șantier arheologic la *Villa rustica* din localitate³³. În anul 2009 am făcut o recunoaștere de teren în zona dunei unde a fost descoperit acest mormânt. Cu acel prilej am constatat că localnicii luau nisip din această dună și distruseseră multe morminte. Chiar atunci am observat că două morminte erau parțial dezvelite datorită dislocărilor de nisip. Am procedat la fotografierea și demontarea acestora iar în anul 2010 am organizat o cercetare de salvare. Cu acel prilej au fost descoperite cinci morminte, din care unul era triplu. În 2012 și 2013 au continuat cercetările în această necropolă, care a mai avut de suferit distrugerii din partea celor care au exploatat nisipul și pietrișul din zonă.

În fața acestei localități se află o insulă lungă de 1,5 km și lată de 0,6–0,7 km, de pe care provin acele prime materiale publicate de Leonard Franz. În 2008, au fost aduse la Muzeul Regiunii Porților de Fier mai multe fragmente ceramice aparținând culturii Źuto Brdo - Gârla Mare care proveneau din insulă³⁴. În 2009, împreună cu mai mulți colegi, am făcut o cercetare în insulă, prilej cu care am găsit resturile unei locuințe Źuto Brdo - Gârla Mare distrusă parțial de ape³⁵. O nouă vizită, făcută în 2012, a dus la descoperirea altor două locuințe, parțial distruse. De remarcat dimensiunile celor trei locuințe, care depășesc 9 m în lungime. Este mai greu de realizat o

²⁹ *Idem*, 2006b, p. 67.

³⁰ *Idem*, 2009, p. 91.

³¹ Bărbulescu, Cârstea, 2006, p. 49-54.

³² Rus, Stîngă, 2005, p. 135 și Fig. 6.

³³ Stîngă, 2006, p. 192-197.

³⁴ Crăciunescu, 2009, p. 91-104.

³⁵ Crăciunescu *et alii*, 2010, p. 99-110.

cercetare pe insulă deoarece nivelul arheologic este acoperit de depuneri de pământ groase de circa 3 m, absolut sterile din punct de vedere arheologic.

Descoperirile acestei culturi la **Salcia**, jud. Mehedinți, sunt amintite la modul general³⁶. Faptul că în *Catalogul muzeului arheologic din Turnu-Severin* se află 17 piese aparținând culturii Žuto Brdo - Gârla Mare³⁷ descoperite în această localitate, ne determină să apreciem că și aici a existat o necropolă a acestei culturi. Atât de multe piese întregi sau aproape întregi nu se găsesc decât în necropole.

Despre materialele Žuto Brdo - Gârla Mare de la **Schela Cladovei**, cartier al municipiului Drobeta Turnu Severin, putem spune doar că provin dintr-un fund de groapă și sunt reprezentate de fragmente din câteva cești, din care doar una a fost întregită. Acest material a fost recuperat de mine în 1986 și păstrat în speranța că vor mai apărea și alte asemenea fragmente sau vase întregi în acest sit. Materialul este inedit și se păstrează la Muzeul Regiunii Porților de Fier.

Fără a intenționa să trecem în revistă toate descoperirile de materiale Žuto Brdo - Gârla Mare din județul Mehedinți, amintim câteva puncte în speranța că nu vor fi uitate sau vor fi greu de identificat pentru cei care vor dori să se ocupe în viitor de această cultură.

Din **Ostrovul Șimian** au fost aduse la muzeu fragmente ceramice descoperite în partea de nord a insulei, către malul românesc. În momentul acesta este dificil să se facă o cercetare arheologică deoarece malul a fost înălțat mult cu pământ adus pentru crearea unui debarcader. Pe insulă a mai efectuat cercetări și D. Berciu.

Localitatea **Batoți** face parte din comuna Devesel și se situează pe malul Dunării, imediat mai jos de Ostrovul Corbului. Pe stânga șoselei Drobeta – Batoți, înainte de intrarea în sat, se află o terasă ușor înclinată către Dunăre. În această zonă s-au descoperit fragmente ceramice aparținând mai multor perioade printre care și epocii bronzului, culturii Žuto Brdo - Gârla Mare. Probabil că aici se află o așezare și ar fi interesant de cercetat pentru a putea compara locuințele aflate în imediata apropiere a apei, cu cele situate pe un teren mai sigur. La distanță de circa 1,5 km se află confluența Dunării Mari cu Dunărea Mică, acolo unde P. Roman a cercetat, printre altele, o așezare a culturii Žuto Brdo - Gârla Mare.

Tismană este o mică localitate din comuna Devesel, situată pe marginea Dunării. O caracteristică a acestei localități este aceea că ea se află pe prima terasă a Dunării, dar care are o înălțime de circa 20 m. Un sondaj arheologic realizat în 2007 în zona Km fluvial 906 a dus la descoperirea câtorva fragmente de cești. Probabil că ne aflăm într-o așezare a acestei culturi, dar stratul arheologic a fost distrus în mare măsură de arăturile și discuirile, care se executau permanent, de pe fâșia trupelor de grăniceri din zona de frontieră. La Km fluvial 905 se află o zonă mult ridicată față restul terenului. Această ridicătură este numită de localnici “*Cetate*” și pe ea au fost descoperite întâmplător materiale aparținând culturii Žuto Brdo - Gârla Mare³⁸. Din acest punct, prin cercetări sistematice realizate de M. Davidescu, au apărute fru-

³⁶ Berciu, Comșa, 1956, p. 8.

³⁷ Berciu, 1953, p. 592.

³⁸ Popa, 2001, p. 39-42.

moase materiale aparținând culturii Verbicioara, faza III. Le-am adunat într-un articol pe care l-am dat la publicare³⁹. Platoul acesta a fost mult mai mare, dar fiind erodat treptat, s-a ajuns ca la baza lui să se găsească materiale arheologice din mai multe perioade.

Satul **Bistreț** face parte tot din comuna Devesel dar se află situat la circa 10 km de Dunăre. Până după mijlocul sec. XX aici se aflau bălți destul de întinse alimentate de apa unor izvoare puternice care alimentau și Pârâul lui Mutu. În cadrul cercetărilor pe care le-am întreprins aici în anul 1984 am descoperit, printre altele, materiale aparținând unei faze timpurii a culturii Verbicioara și ceramică *Žuto Brdo - Gârla Mare*⁴⁰. Se cunoaște faptul că materiale *Žuto Brdo - Gârla Mare* se află în context Verbicioara târzie. În lipsa acestei asocieri, este clar că acolo am găsit câteva materiale ceramice dintr-o așezare *Žuto Brdo - Gârla Mare*. Bălțile destul de mari din zona localității Bistreț se continuau ca o salbă de alte bălți pe traseul acestui pârâu, care se forma aici și trecea și prin alte localități în drumul său de afluent al râului Blahnița. Cel puțin pentru localitatea Bistreț avem documentată existența unei locuiri *Žuto Brdo - Gârla Mare* pe care nu am putut să o cercetez atunci când am avut șantier arheologic în această localitate.

Vrancea este o altă localitate de pe marginea Dunării și face parte din comuna Burila Mare. În cadrul unei cercetări de teren pe care am întreprins-o pe marginea Dunării, am descoperit ceramică *Žuto Brdo - Gârla Mare* la Km fluvial 903+500. Punctul este situat către interior, la 500 m de malul Dunării, destul de înalt în acea zonă. Între stațiune și malul apei se afla un canal adânc și lat creat de mâna omului în perioada contemporană. Este posibil ca acest canal să fi distrus o parte din așezare. Materialul ceramic este inedit și se află La Muzeul Regiunii Porților de Fier.

Izvorul Frumos face parte tot din comuna Burila Mare. Localitatea actuală este situată pe terasa înaltă a Dunării dar situl arheologic se situează pe terasa joasă, pe malul Dunării. Trebuie să amintesc faptul că un izvor puternic pornește de la baza terasei înalte și se varsă în Dunăre, după circa 1 km, chiar în zona stațiunii arheologice. În cadrul cercetărilor arheologice pe care le-am făcut aici, în anul 1990, am găsit și materiale ceramice aparținând culturii *Žuto Brdo - Gârla Mare*. Zona unde au fost descoperite aceste materiale era reprezentată de fâșia trupelor de grăniceri, care, se știe, era permanent arată și discuită. Pot aminti faptul că partea superioară a unei statuete antropomorfe aparținând acestei culturi și descoperită în punctul amintit, mi-a fost arătată de comandantul Pichetului de grăniceri.

Pristol este un sat din partea de sud-est a județului Mehedinți. În zona Km fluvial 847, punct numit și "*Stația de pompare*", am făcut cercetări arheologice în anul 2009. Pe plaja din acest punct am găsit mai multe fragmente ceramice. În secțiunile noastre nu am găsit materiale *Žuto Brdo - Gârla Mare*, dar trebuie spus că apa a erodat mult malul. Într-o cercetare de teren anterioară anului 2007, am descoperit o mică ceașcă aparținând acestei culturi.

³⁹ Din păcate, nu mai găsesc în calculator textul și desenele respective iar publicația, nu mai știu care, nu a tipărit materialul până în acest moment.

⁴⁰ Crăciunescu, 2003, p. 247 și Pl. IV/2-5.

Vrata este o localitate situată pe terasa înaltă a Dunării și la distanță de circa 1,5 km de fluviu. În lunca joasă, care desparte satul de Dunăre, se află numeroase bălți iar în dreptul satului avem o insulă lungă de câteva sute de metri. La Școala Generală din localitate am văzut, înainte de 1989, ceramică Žuto Brdo - Gârla Mare despre care am aflat că a fost descoperită în zona bălților. Nu excludem posibilitatea ca și în insula din dreptul satului să existe o locuire Žuto Brdo - Gârla Mare. Până acum nu am avut posibilitatea de a verifica această insulă.

Nu intenționez să discut aici problemele acestei culturi în toată aria sa, deoarece sunt preocupat de ceea ce se întâmplă în sud-vestul Olteniei, zonă din care provine majoritatea ceramicii de la Muzeul Regiunii Porților de Fier, și pe care o cunosc foarte bine. Această zonă și materialele care provin de aici îmi sunt cunoscute într-o măsură destul de mare. Dacă vor fi discutate mai multe aspecte referitoare la această cultură, este pentru că doresc să se înțeleagă mai bine cine erau cei care au creat această deosebită cultură.

Purtătorii culturii Žuto Brdo - Gârla Mare au fost cunoscuți, la început, prin necropolele lor, precum cele de la Ostrovul Mare-*Bivolării*⁴¹, Balta Verdu-*La morminți*⁴², Cârna-*Grindul Tomii*⁴³, Orsoja⁴⁴, Korbovo-*Pesak*⁴⁵, Korbovo-*Glamija*⁴⁶, Liubcova-*Țiglărie*⁴⁷, care aveau zeci sau sute de morminte. La acestea s-au adăugat și alte descoperiri mai noi, precum cele de la Ghidici-*Balta Țarova*⁴⁸, Cârna-*Ostrovo-gania*⁴⁹, Plosca-*Cabana de metal*⁵⁰ și altele mai mici. Numărul mare al mormintelor și mulțimea vaselor au lăsat impresia că se cunoaște foarte bine cultura care se dezvoltă pe malurile Dunării, în zona bănățeană și olteană a acesteia. Pentru stabilirea fenomenului funerar al acestei culturi, trebuie să fie luate în calcul și necropolele de mici dimensiuni, descoperite în sud-vestul Olteniei. Aici se înregistrează, până în acest moment, nouă localități cu asemenea necropole. Există localități cu două sau trei necropole aparținând culturii Žuto Brdo - Gârla Mare⁵¹. Din diferite motive, astăzi dimensiunile acestor necropole sunt reduse. Principala cauză este reprezentată de crearea lacului artificial Porțile de Fier II, care a distrus cele mai multe din aceste necropole.

În aria acestei culturi, așezările au apărut mai târziu în cadrul cercetărilor și amintim aici pe cele de la Balej⁵², Ostrovul Mare-*Km fluvial 865*⁵³, Izvoarele-*Km*

⁴¹ Berciu, 1939, p. 102-137.

⁴² Berciu, Comșa, 1956, p. 265-307.

⁴³ Dumitrescu, 1961.

⁴⁴ Filipov, 1976.

⁴⁵ Letica, 1975, p. 163-174.

⁴⁶ Krstić, 1983, p. 19-29.

⁴⁷ Săcărin, 2010, p. 147.

⁴⁸ Nica, 1994, p. 178-206.

⁴⁹ Șandor-Chicideanu, 2003, p. 262-297.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 298-318.

⁵¹ Crăciunescu, 2012, p. 32-53.

⁵² Georgiev, 1982, p. 194-197.

⁵³ Crăciunescu, 1980, p. 43-58.

fluvial 857⁵⁴, Ghidici-Balta Țarova⁵⁵, Mala Vrbica-Livade⁵⁶, Cârna-Nasta⁵⁷, Cârna-Rampă⁵⁸.

Înmormântările în cadrul acestei culturi comportă mai multe aspecte pe care le discutăm pe scurt. Ritul funerar, pe întreg spațiul pe care se întinde această cultură, este incinerarea. Mormintele sunt simple, duble, triple sau cvadruple, situație întâlnită atât în necropolele mari, cât și în cele mici. Mormintele simple sunt cele mai multe și se întâlnesc în toate necropolele, fie ele mari⁵⁹ sau mici⁶⁰. Mormintele duble se întâlnesc în necropolele de la Balta Verde⁶¹ și Gruia⁶², mormânte triple nu avem decât în necropolele de la Gruia⁶³ și Gârla Mare⁶⁴, iar un mormânt cvadruplu este în necropola de la Gârla Mare⁶⁵. În necropola de la Gârla Mare am observat un fenomen care trebuie amintit. În spațiul dintre morminte, fără a avea legătură cu acestea, se găsesc fragmente ceramice din diferite tipuri de vase. Ceea ce este caracteristic acestor fragmente este faptul că ele au dungile de spargere roase, parcă ar fi rulate.

S-a discutat mult și despre posibilitatea existenței unor semne de mormânt în aceste necropole. S-a făcut presupunerea că au existat semne din lemn, piatră sau grămezi de pământ. Indiferent dacă au existat sau nu, avem situații când mormintele acestei culturi deranjează pe altele mai vechi din aceeași cultură. Această situație a fost sesizată în mica necropolă de la Gruia. Dacă privim altfel lucrurile, această necropolă nu a fost chiar așa de mică încât să dispară atât semnul cât și amintirea locului unor morminte relativ recente. La Gruia a fost o necropolă destul de mare încât să se piardă în timp și pe teren amintirea celorlalte morminte de până atunci.

Au fost făcute presupuneri și în legătură cu zona în care trebuie să fi fost situat rugul de incinerare. *“Nu există dovezi arheologice privind rugurile. Fără îndoială acestea au fost ridicate ad-hoc la fiecare decedut și se găseau plasate în afara spațiului funerar ...”*⁶⁶. La Gârla Mare așezarea era situată în marginea Dunării, chiar pe mal, iar necropola ocupa o dună din dreptul așezării dar situată la circa 300–400 m către interior. Pe baza cercetărilor din această localitate, pot afirma că rugul funerar trebuie să se fi situat undeva în apropierea așezării și necropolei, dar pe malul Dunării. Afirmarea se bazează pe faptul că între oasele incinerate ale mormintelor se află destul de multe pietricele, care se întâlnesc doar în marginea Dunării și care nu au ce

⁵⁴ *Idem*, 1992, p. 43-47.

⁵⁵ Nica, 1994, p. 178-206.

⁵⁶ Vukmanović, Popović, 1986, p. 7-26.

⁵⁷ Șandor-Chicideanu, 2003, p. 42-43.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 43-44.

⁵⁹ Dumitrescu, 1961; Șandor-Chicideanu, 2003.

⁶⁰ Berciu, Comșa, 1956, p. 262-307; Crăciunescu 2006b, p. 67-76; etc.

⁶¹ Berciu, Comșa, 1956, p. 275-278 și 292-307.

⁶² Crăciunescu, 2006b, p. 68-69.

⁶³ *Idem*, 2006b, p. 69-70.

⁶⁴ Crăciunescu, 2011, p. 37-42.

⁶⁵ Material inedit.

⁶⁶ Motzoi-Chicideanu, 2009, p. 38

să caute între oasele incinerate ale defuncțiilor. Această situație a fost sesizată atât în campania din 2010 cât și în cea din 2012. Anumite porțiuni din malul Dunării au solul cu stratul de cultură erodat de revărsările fluviului și într-un asemenea loc au fost organizate rugurile funerare. Pentru susținerea opiniei că rugul de incinerare se afla într-un loc bine stabilit, pledează și faptul că analizele, realizate la Institutul de Antropologie “Francisc Rainer” din București, au dat ca rezultate, în unele cazuri, existența câtorva oase aparținând altor indivizi decât cel principal.

Resturile umane incinerate erau depuse în urnă după ce se răceau. Această situație a fost observată și la Gârla Mare, în campania din 2010, la mormântul nr. 3, unde unele piese metalice au fost strânse de pe rug, înfășurate într-un material textil și depuse în urnă. Din materialul textil nu s-a mai păstrat textura, dar era evident că era altceva față de restul conținutului urnei. Pe rug s-au aflat și unele vase din ceramică, o parte din ele fiind strânse și depuse în inventarul mormântului. Este ușor de identificat acest lucru prin faptul că aceste fragmente de vase sunt deformate de temperatura rugului de incinerare. Sunt rare cazurile când din ceramica aflată pe rug s-a mai putut reconstitui o piesă întreagă sau aproape întreagă. În cazul în care pe rug era depusă o piesă din metal de dimensiuni mai mari, aceasta era îndoită ca și cea mai mare parte a pandantivelor. Chiar dacă aveau dimensiuni reduse, pandantivele erau îndoite ritual și apoi depuse pe rug. Deci morții nu erau depuși pe rug cu o parte din podoabele sau armele pe care le folosiseră în viață. Acestea erau depuse separat și pregătite într-un mod ritual pentru acest eveniment.

Un mormânt era alcătuit dintr-o urnă și un capac, ce putea fi orice fel de vas dar se preferau castroanele. Sunt morminte care au până la 14 vase, dar, în afara acestora, inventarele mai cuprindeau: silexuri⁶⁷, brotlaibidoli, linguri, jucării, topo-rașe votive din lut și statuete antropomorfe⁶⁸. În alte morminte din sud-vestul Olteniei au fost descoperite ofrande de carne, atât în mormintele descoperite de mai mult timp⁶⁹, cât și în altele destul de recent descoperite⁷⁰. Practica nu este singulară deoarece asemenea ofrande au mai fost descoperite⁷¹ și în alte necropole.

Prin plastica culturii Žuto Brdo - Gârla Mare înțelegem în special statuetele antropomorfe feminine. Acestea sunt redată schematic și static. Excepția este reprezentată de două piese, din care una este fragmentară. Ambele redau un personaj în plină mișcare⁷². În afara acestora există și alte reprezentări, dar nu obligatoriu sub aceeași formă. Ne referim aici la reprezentările plastice de păsări și animale dar care au și alt rol, pe acela de zurgălăi. Acestea sunt ilustrate de descoperirile din necro-

⁶⁷ Revăzând însemnările de șantier, am găsit precizarea că o unealtă de silex, lungă de 6,8 cm și lată de 2,9 cm, a fost găsită lângă urna mormântului nr. 3 de la Gruia.

⁶⁸ Cu toate lipsurile și stângăciile de publicare ale lui D. Berciu, aceste piese au fost descoperite de Al. Bărcăcilă în mormintele din punctul “*Bivolării*” din Ostrovul Mare.

⁶⁹ Berciu, 1939, p. 106.

⁷⁰ El Susi, 2008, p. 85-86.

⁷¹ Dumitrescu, 1961, p. 365-380, mormintele LXXX, LXXXV, XCIX, CX; Șandor-Chicideanu, 2003, p. 161.

⁷² Berciu, 1939, p. 126, Fig. 160/8; Crăciunescu, 1980, p. 52 și Fig. 16C; *Idem*, 2011, p. 38, Pl. I/5A, 5B.

pola de la Ostrovul Mare-*Bivolării*⁷³. În afara acestor materiale mai pot fi amintite și alte descoperiri; de exemplu, un fragment de statueta reprezentând un bovidu⁷⁴ sau protome ale unor vase care reprezintă capete de păsări⁷⁵ ori de animale⁷⁶. O protomă⁷⁷ din colecția veche a Muzeului Regiunii Porților de Fier, împreună cu un pandantiv inedit din necropola de la Gârla Mare, campania 2010, au fost interpretate, în mod eronat, drept reprezentări ale piciorului uman⁷⁸. O reprezentare a piciorului uman există, pentru moment, doar în necropola de la Ghidici⁷⁹.

O problemă care încă nu poate fi rezolvată este aceea a pieselor numite inițial pintadere iar astăzi *Brotlaibidole*. Au fost considerate piese pentru decorarea ceramicii, peceți pentru ambră, talismane, piese rituale sau pandantive⁸⁰. Cu altă ocazie, eu consideram că acestea sunt piese cu caracter mnemotic⁸¹, semnele de pe ele fiind înțelese de cel care le trimitea și de cel care le primea, fiind un fel de “scriesori” ale acelor vremuri. Pentru scrierea și citirea lor erau, desigur, persoane inițiate care realizau aceste operațiuni. Asemenea piese au fost descoperite atât în necropole⁸² cât și în așezări⁸³.

Zurgălăii acestei culturi sunt reprezentați de piese care au forma unor păsări sau animale și care au în interior bobite de ceramică arsă. Prin agitare, acestea produc unele sunete, așa cum se întâmplă cu jucăriile din zilele noastre. Cea mai curioasă piesă cu asemenea funcționalitate a fost descoperită într-o locuință de la Ostrovul Mare. Aceasta are forma unei farfurii zburătoare⁸⁴, așa cum înțelegem noi fenomenul astăzi și, ca și celelalte piese cu rol de jucărie, are un orificiu rotund prin care erau introduse bobitele de ceramică arsă.

Topoarele miniaturale din lut sunt alte producții materiale ale purtătorilor culturii Žuto Brdo - Gârla Mare a căror semnificație și utilitate sunt încă neînțelese. Ele au fost descoperite atât în morminte⁸⁵ cât și în așezări⁸⁶.

Dimensiunile spațiului de locuit ar putea să ducă la unele concluzii privind ocupațiile acestei populații. La Ostrovul Mare⁸⁷ și Izvoarele⁸⁸ au fost descoperite locuințe cu dimensiuni modeste, de 2 × 3,75 m și 5,10 × 3,20 m. În insula Gârla Mare,

⁷³ Berciu, 1953, p. 596, 598 și Pl. XXVIII/8; XXX/1 și XXXII/2.

⁷⁴ Crăciunescu, Para, 2007, p. 62-66.

⁷⁵ Berciu, 1953, Pl. XXX/3; Crăciunescu, 1980, p. 49 și Fig. 8; *Idem*, 1992, p. 46 și Pl. 4/3.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 598 și Pl. XXX/2.

⁷⁷ Berciu, 1953, p. 598; Crăciunescu, 2007, p. 34.

⁷⁸ Neagoe, 2011, p. 109-134.

⁷⁹ Nica, Rogozea, 1995, p. 202 și Fig. 6/1a-1e.

⁸⁰ Șandor-Chicideanu, 2003, p. 118-119.

⁸¹ Crăciunescu, 2005a, p. 133.

⁸² Berciu, 1953, p. 599-600 și Pl. XXXIII.

⁸³ Crăciunescu, 1980, p. 52 și Fig. 14/4; *Idem*, 2006a, p. 144 și Pl. I/5a, 5b.

⁸⁴ *Idem*, 1980, p. 53 și Fig. 11/2.

⁸⁵ Berciu, 1953, p. 599 și Pl. XXXIV/1-5.

⁸⁶ Crăciunescu, 1980, p. 53 și Fig. 11/3.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 44.

⁸⁸ *Idem*, 1992, p. 43.

în anul 2009, a fost cercetată parțial o locuință⁸⁹ cu dimensiunile de 5,75 × 9,30 m, iar în anul 2012 au fost reperate două locuințe cu lungimile de 7,95 m și 8 m dar care nu au putut fi cercetate. Această diferență între spațiile de locuit s-ar putea datora faptului că locuințele mai mici erau adăposturi pentru cei care se ocupau cu pescuitul, poate locuințe temporare, iar cele de dimensiuni mai mari adăposteau familii mai numeroase, care se ocupau și cu agricultura. În sprijinul acestei opinii ar sta cele două rășnițe descoperite în zona locuinței din insula Gârla Mare și numeroasele unelte de silex descoperite în același loc.

La est de Porțile de Fier, în epoca bronzului, au circulat puține artefacte lucrate din metal, atât în cultura Verbicioara⁹⁰ cât și în cultura Gârla Mare. Necropola de la Ostrovul Mare-*Bivolării* fiind publicată într-un mod defectuos, nu avem siguranța că toate obiectele de metal au fost descoperite în morminte⁹¹. Tot din această insulă, de pe brațul Dunării Mici, dintr-o descoperire întâmplătoare, provine o sabie de bronz găsită în nisipul care se exploata din marginea Dunării pentru construirea hidrocentralei. Sabia a fost atribuită culturii Gârla Mare⁹².

La Balta Verde situația este mai clară în sensul că sunt menționate brățări întregi sau fragmentare, inele de buclă și alte obiecte din sârmă de bronz⁹³. De menționat că toate aceste obiecte au fost descoperite în urna nr. 1 a mormântului dublu 17-18.

Cercetările de la Ostrovul Corbului au dus și la descoperirea a două ace cu cap bitronconic și urechi laterale⁹⁴.

În necropola de la Gruia piese de metal au fost descoperite tot într-un mormânt dublu ca și la Balta Verde. În urna unu a mormântului 16 au fost descoperite două obiecte iar în urna doi a aceluiași mormânt se aflau mult mai multe obiecte de metal⁹⁵, unele în stare fragmentară.

Din necropola de la Gârla Mare provin mai multe piese din bronz. Acestea au fost descoperite în una din urnele mormântului nr. 3. În principal, este vorba de o lamă lungă ruptă în 10 bucăți, un cap de ac de tip *Hülsenkopfnadel*, mai multe fragmente de saltaleoni și trei fragmente de pandantiv⁹⁶.

O discuție specială comportă tezaurul din piese de aur de la Ostrovul Mare-Țigănași publicat de Dorin și Valeria Popescu⁹⁷. George Severeanu, cel care a achiziționat acest tezaur în anul 1921, l-a și publicat pentru prima dată⁹⁸.

Locul de descoperire poate fi foarte bine localitatea Țigănași, într-un punct situat în marginea Dunării. Trebuie precizat că terenul aparținând acestei localități

⁸⁹ Crăciunescu *et alii*, 2010, p. 99.

⁹⁰ Crăciunescu, 2005, p. 57-101.

⁹¹ Berciu, 1939, p. 135-136 și Fig. 172.

⁹² Crăciunescu, 1996, p. 95-98 și Pl. 1.

⁹³ Berciu, Comșa, 1956, p. 292-307.

⁹⁴ Hänsel, Roman, 1984, fig. 6/2,3.

⁹⁵ Crăciunescu, 1998, p. 117 și Pl. XV/2-23.

⁹⁶ Material inedit.

⁹⁷ Popescu, Popescu, 1955, p. 865-881.

⁹⁸ Severeanu, 1937, p. 5-19.

este situat până în capătul amonte al insulei Ostrovul Mare iar confuzia era destul de ușor de făcut. Nu există date certe referitor la faptul dacă piesele au fost descoperite împreună, dacă provin din morminte sau dintr-o așezare. Personal, înclin să cred că piesele provin din morminte, existența unei așezări fiind mai puțin probabilă atât în capătul amonte al insulei Ostrovul Mare cât și pe mal, în localitatea Țigănași. Dar poate fi tot așa de bine și o depunere datorată condițiilor din zonă, așa cum se întâmplă cu tezaurul de la Hinova.

Tezaurul era compus din 33 de falere, 11 inele de buclă și două brățări. De-a lungul timpului, brățările și inelele de buclă s-au pierdut. Cele 33 de falere au fost împărțite, pe baza decorului, în șapte grupe. În afară de piesele din grupa a II-a, adică piesele 4–18, celelalte conțin 66,7% aur și 33,3% argint. Greutatea totală a celor 33 de falere este de 103,65 grame. Piese asemănătoare apar în Banat, Crișana și Transilvania, unele prezentând mari asemănări cu piesele de la Ostrovul Mare⁹⁹. Ținând seama de faptul că Oltenia nu are zone aurifere, este posibil ca aceste piese să fi ajuns aici din alte zone, prin intermediul schimburilor. La această variantă subscriu și eu, dar nu trebuie uitat nici faptul că la Hinova, jud. Mehedinți, a fost descoperit un tezaur¹⁰⁰ de aproape 5 kg de aur, cu piese finite dar și resturi de sârmă și capete de bară, care sugerează faptul că meșterul era o persoană din zonă care tocmai lucra acele piese. Acest tezaur a fost datat la sfârșit de Bz. D și început de Ha. A.

Datorită așezării necropolelor pe marginea Dunării, în general, s-a considerat că principala ocupație a acestei populații era pescuitul. Alimentația lor era completată cu melci și scoici, descoperite în locuințe cercetate la Izvoarele și insula Gârla Mare. Din păcate, nu există un studiu asupra resturilor osteologice descoperite în așezările acestei culturi pentru a ne putea orienta asupra măsurii în care se practica vânătoarea și creșterea animalelor. Avem însă unele indicii asupra practicării agriculturii. Sunt indicii indirecte deoarece se referă la unelte din piatră folosite în acest sector. Și amintesc mai multe râșnițe descoperite în locuințele din insula Gârla Mare, fragmentele de râșnițe din locuințele de la Ostrovul Mare și Izvoarele, dar și uneltele de silex, frumos retușate, descoperite în insula Gârla Mare și care puteau servi la confecționarea unor seceri.

Din cele prezentate pe scurt, ne putem face o părere ceva mai complexă despre ocupațiile acestei populații, de la care ne-au rămas mărturii ale măiestriei deosebite de care au dat dovadă în decorarea ceramicii și de confecționarea unor piese unice în bronzul românesc.

Ca o enigmă destul de greu de descifrat rămâne faptul că populația acestei culturi, deși se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor, se limitează să locuiască doar malurile Dunării sau ale unor bălți mari sau foarte mari de lângă fluviu. Departe de mine ideea de a postula posibilitatea existenței mai multor așezări ale culturii Țuto Brdo - Gârla Mare la distanță de Dunăre, în afară de cea de la Bistreț, jud. Mehedinți. Cum în această zonă, pe care o cunosc foarte bine, nu mai există un micro areal în care să existe mari bălți, este mai puțin probabil să mai fie întâlnite

⁹⁹ *Ibidem.*

¹⁰⁰ Davidescu, 1982, p. 5-48.

asemenea așezări. Dar nu pierd din vedere faptul că s-ar putea ca în anumite zone situația să fie schimbată acum, în sensul ca unele bălți mari să fi fost desecate. În acest sens, este de verificat zona cuprinsă între localitățile Izvoarele și Dănceu, unde exista *Balta Rotunda*, de mari dimensiuni, acum având unele amenajări piscicole. Aduc în discuție această zonă pentru că în urmă cu mai bine de 30 de ani, domnul I. Mîndreci, fost primar al localității Izvoarele, văzând ceea ce descopeream prin cercetările pe care le efectuam în zona acestei localități, mi-a mărturisit că a descoperit statuete asemănătoare în zona satului său, situată către localitatea Dănceu.

Trebuie să amintesc și faptul că ceramică de tip *Žuto Brdo - Gârla Mare* se întâlnește în mediu Verbicioara târzie până în nordul Olteniei. Invers, ceramica Verbicioara târzie se întâlnește în mediul *Žuto Brdo-Gârla*, până acum, doar în așezarea de la Izvoarele¹⁰¹. Aceasta înseamnă că au existat contacte, pe care le bănuim pașnice, între populația celor două culturi iar așezări ale fazei târzii a culturii Verbicioara nu se află lângă Dunăre¹⁰². Există mai multe opinii despre modul cum ajunge această ceramică în zone atât de îndepărtate de arealul *Žuto Brdo - Gârla Mare*. Dintre acestea le amintim pe cele care consideră că ceramica ajunge prin intermediul schimburilor comerciale atât de departe, sau că anumiți indivizi, în special femei, se aventurează la distanțe de zona de baștină. Există și o altă părere conform căreia grupuri umane din populația de la Dunăre se deplasează în interiorul Olteniei și răspândesc, în mod limitat, formele ceramice și decorul pe care le cunoșteau.

O altă problemă a culturii *Žuto Brdo - Gârla Mare* este legată de intervalul cronologic în care se dezvoltă, în special momentul apariției acesteia.

Într-o lucrare specială referitoare la cultura *Žuto Brdo - Gârla Mare*¹⁰³, Monica Șandor-Chicideanu amintește și datarea ¹⁴C de la Balej, care plasează descoperirea respectivă în intervalul 1500–1425 respectiv 1530–1390 îHr, dar prezintă și rezultatele ¹⁴C de la culturile care ar fi putut avea legături cu cultura *Žuto Brdo - Gârla Mare*. În mod indirect, ajunge la concluzia că această cultură se dezvoltă în intervalul 1650–1250 îHr.

O altă părere referitoare la încadrarea cronologică a culturii *Žuto Brdo - Gârla Mare* este exprimată de Ion Motzoi-Chicideanu. Acesta consideră că respectiva cultură are o durată de existență cuprinsă în intervalul 1900–1400 îHr¹⁰⁴.

Acele de tip *Hülsenkopfnadel* sunt destul de rare pe teritoriul României. Așa cum am amintit, doar la Gârla Mare au fost descoperite două asemenea piese. Prima a fost descoperită întâmplător și a fost atribuită, în mod eronat, culturii Verbicioara, dar cea de a doua a fost descoperită în cadrul celui de al treilea mormânt din necropola de la Km fluvial 836+400.

Cercetări desfășurate în intervalul 1999–2004 în necropola Miškovice de lângă Praga, ce aparține culturii Aunjetitz, au dus la descoperirea mai multor ace de tip *Hülsenkopfnadel*, unele cu tija dreaptă altele cu tija răsucită. Pentru acea zonă,

¹⁰¹ Crăciunescu, 1992, p. 46 și Fig. 4/6, 9.

¹⁰² *Idem*, 2004, p. 142 și Pl. XCVIII.

¹⁰³ Șandor-Chicideanu, 2003, p. 209-213.

¹⁰⁴ Motzoi-Chicideanu, 2009, p. 3.

acest tip de ac face obiectul unor studii încă de la începutul sec. XX¹⁰⁵. Descoperirile din necropola de la Miškovice¹⁰⁶ au beneficiat de analize metalografice și ¹⁴C. Concluzia finală este aceea că această necropolă a funcționat în intervalul 2150–1600 îHr.

În România au fost descoperite destul de puține ace *Hülsenkopfnadel*, între care amintim pe cele de la Novaci¹⁰⁷, Wietenberg¹⁰⁸, Glăvăneștii Vechi¹⁰⁹, Periam–Pecica¹¹⁰ și Liubcova¹¹¹. La Gârla Mare, așa cum am amintit, au fost descoperite două asemenea ace, din care unul în context sigur. Este posibil ca aceste trei ace *Hülsenkopfnadel*, de la Liubcova și de la Gârla Mare, să permită o datare a începutului culturii Žuto Brdo - Gârla Mare în jur de 1850–1800 îHr. Este o supoziție care trebuie verificată prin alte descoperiri și corelații cu culturile vecine, viteza de propagare a unor artefacte etc.

¹⁰⁵ Scránil, 1921.

¹⁰⁶ Ernée, Müller, Rassmann, 2009, p. 355-410.

¹⁰⁷ Oancea, 1972, p. 449-452 și Fig. 1.

¹⁰⁸ Horedt, 1960, p. 129, Fig. 13/2.

¹⁰⁹ Florescu, 1967, p. 82, Fig. 14/11.

¹¹⁰ Soroceanu, 1991, Pl. 18/10-11.

¹¹¹ Gumă, 1997, p. 66 și Pl. 77/3.

BIBLIOGRAFIE

- Bărbulescu, Cârstea, 2006 Bărbulescu, Constantin Augustus; Cârstea, Angela, *Un depozit de vase cu caracter funerar de la sfârșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului descoperit la Gârla Mare (jud. Mehedinți)*, În: *Argesis*, XV, 2006, p. 49-54.
- Bărcăcilă, 1924 Bărcăcilă, Al[exandru]., *Antiquités pré-et-protos historiques des environs de Turnu Severin*, În: *Dacia*, I, 1924, p. 280-296.
- Berciu, 1933 Berciu, Dumitru, *Cercetări și descoperiri nouă în Mehedinți (1933)*, În: *Arhivele Olteniei*, XII, 65-66, 1933, p. 3-9.
- Berciu, 1939 Berciu, D[umitru]., *Arheologia preistorică a Olteniei (Extras din „Arhivele Olteniei“, nr. 101-102 și 103-104, Ianuarie – August 1939)*, Ed. Ramuri, Craiova, 1939, 249 p.
- Berciu, 1953 Berciu, Dumitru, *Catalogul muzeului arheologic din Turnu-Severin*, În: *Materiale Arheologice*, I, 1953, p. 589-691.
- Berciu, Comșa 1956 Berciu, Dumitru; Comșa, Eugen, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, În: *Materiale și Cercetări Arheologice*, II, 1956, p. 251-489.
- Crăciunescu, 1980 Crăciunescu, Gabriel, *Noi descoperiri arheologice din epoca bronzului la Ostrovul Mare*, În: *Drobeta*, IV, 1980, p. 43-58.
- Crăciunescu, 1982 Crăciunescu, Gabriel, *Noi puncte din epoca bronzului pe harta arheologică a județului Mehedinți*, În: *Drobeta*, V, 1982, p. 193-200.
- Crăciunescu, 1992 Crăciunescu, Gabriel, *Așezare a culturii Gîrla Mare la Izvoarele*, În: *Thraco-Dacica*, XIII, 1-2, 1992, p. 43-47.
- Crăciunescu, 1996 Crăciunescu, Gabriel, *O sabie de bronz de la Ostrovul Mare*, În: *Drobeta*, VII, 1996, p. 55-58 și Pl. 1.
- Crăciunescu, 1998 Crăciunescu, Gabriel, *L'Âge du Bronze moyen et final au nord du Danube, à l'est des Portes de Fer*, În: Cristian Schuster (red.), *Die Kulturen der Bronzezeit in dem Gebiet des Eisernen Tores*, Kolloquium in Drobeta Turnu Severin (22.-24. November 1997), Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der region des Eisernen Tores, Rumänisches Inst. für Thracologie, Archäologische Abteilung, Bd. 2, Bukarest, 1998, 156 p., ISBN 9739833497; p. 115-138.
- Crăciunescu, 2003 Crăciunescu, Gabriel, *Cercetările de salvare de la Bistreț, județul Mehedinți*, În: *Tibiscum*, 2003, p. 247-256.
- Crăciunescu, 2004 Crăciunescu, Gabriel, *Cultura Verbicioara în jumătatea vestică a Olteniei*, Bibliotheca Thracologica, XLI, Editura MJM, Craiova, 2004, 382 p.
- Crăciunescu, 2005a Crăciunescu, Gabriel, *Despre semnificația unor piese de lut*, În: *Sargeția*, XXXIII, 2005, p. 131-136.
- Crăciunescu, Crăciunescu, Gabriel, *Mărturii ale practicării metalurgiei și*

- 2005b *obiecte de metal în cadrul culturii Verbicioara*, În: *Drobeta*, XV, Arheologie-Istorie, 2005, p. 57-101.
- Crăciunescu, 2006a Crăciunescu, Gabriel, *Despre locuirile bronzului mijlociu din Ostrovul Mare*, În: *Drobeta*, XVI, Arheologie-Istorie, 2006, p. 143-164.
- Crăciunescu, 2006b Crăciunescu, Gabriel, *La nécropole à crémation de l'Âge du Bronze de Gruia, département de Mehedinți*, În: ***Pratiques funéraires et manifestations de l'identité culturelle (Âge du Bronze et Âge du Fer). Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire organisé à Tulcea, 22-18 mai 2000***, [textes réunis par Vasilica Lungu, Gavrilă Simion, Florin Topoleanu], Publications de l'Institut de recherches éco-muséologiques de Tulcea, n° 3, Tulcea, 2006, 276 p., ISBN 9730047766; p. 67-78.
- Crăciunescu, 2007 Crăciunescu, Gabriel, ***Sfârșitul epocii bronzului în sud-vestul României: Cultura Gârla Mare***, Expoziție organizată în capitala culturală europeană, Sibiu 7-30 iunie 2007, Catalog de expoziție, Ed. Universitaria, Craiova, 2007, 44 p.
- Crăciunescu, 2009 Crăciunescu, Gabriel, *Epoca bronzului în insula Gârla Mare*, În: *Drobeta*, XIX, Arheologie-Istorie, 2009, p. 91-104.
- Crăciunescu, 2011 Crăciunescu, Gabriel, *Observații asupra mormintelor culturii Gârla Mare din zona de sud-vest a Olteniei*, În: *Tibiscum*, S.N., Arheologie-Istorie, 1/2011, p. 37-42.
- Crăciunescu, 2012 Crăciunescu, Gabriel, *Necropolele culturii Žuto Brdo - Gârla Mare din sud-vestul Olteniei*, În: *Drobeta*, XXII, Arheologie-Istorie, 2012, p. 32-53.
- Crăciunescu, 2014 Crăciunescu, Gabriel, *Câteva observații referitoare la necropola de la Ostrovul Mare, județul Mehedinți*, În: *LITUA. Studii și cercetări*, XVI, 2014, p. 33-47.
- Crăciunescu, Para, 2007 Crăciunescu, Gabriel; Para, Constantin, *O statueta zoomorfă de la Ostrovul Mare, jud. Mehedinți*, În: *Drobeta*, XVII, Arheologie-Istorie, p. 62-66.
- Crăciunescu, Neagoe, 2008 Crăciunescu, Gabriel; Neagoe, Oana, *Două morminte de incinerare de la Crivina, jud. Mehedinți*, În: *Drobeta*, XVIII, Arheologie-Istorie, 2008, p. 87-96.
- Crăciunescu et alii, 2010 Crăciunescu, Gabriel; Neagoe, Marin Iulian; Manea, Cristian Dumitru; Văcuță, Eugen Gavril, *O locuință din epoca bronzului în insula Gârla Mare*, În: *Drobeta* XX, Arheologie-Istorie, 2010, p. 99-110.
- Davidescu, 1982 Davidescu, Mișu, *Un tezaur de podoabe tracice descoperit în castelul roman tîrziu de la Hinova, Mehedinți*, În: *Drobeta*, V, 1982, p. 5-48.
- El Susi, 2008 El Susi, Georgeta, *Ofrande animale descoperite în morminte Gârla Mare de la Crivina, jud. Mehedinți*, În: *Drobeta*, XVIII, Arheologie-Istorie, 2008, p. 85-86.

- Ernée et alii, 2009 Ernée, Michael; Müller, Johannes; Rassmann, Knut, *Ausgrabung des frühbronzezeitlichen Gräberfelds der Aunjetitzer Kultur von Prag-Miškovice. Vorläufige Auswertung und erste Ergebnisse der naturwissenschaftlichen Untersuchungen: 14C-Daten und Metallanalysen*, În: *Germania*. Anzeiger der römisch-germanischen Kommission des deutschen archäologischen Instituts, Jahrgang 87, 2009, 2. Halbband, Verlag Philipp von Zabern, Frankfurt A. M. 410 p., ISBN 978-3-8053-3899-8, ISSN 0016-8874; p. 355-410.
- Filipov, 1976 Filipov, Trajko, *Nekropol ot kăsnata bronzova epoha pri s. Orsoja, Lomsko*, DI Septemvri, Lom, 1976, 118 p.
- Florescu, 1967 Florescu, Adrian C., *Sur les problèmes du bronze tardif carpato danubien et nord-ouest pontique*, În: *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 59-94.
- Franz, 1922 Franz, Leonhard, *Vorgeschichtliche Funde aus Rumänien*, În: *Wiener Prähistorische Zeitschrift*, IX, 3-4, 1922, p. 89-98.
- Georgiev, 1982 Georgiev, Georgi Iliev, *Die Erforschung der Bronzezeit in Nordwest-bulgarien*, În: Bernhard Hänsel (Hrsg.), *Südosteuropa Zwischen 1600 und 1000 v.Chr.*, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Band 1, Berlin, 1982, 408 p.; p. 187-202.
- Gumă, 1997 Gumă, Marian, *Epoca bronzului în Banat. Orizonturi cronologice și manifestări culturale*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, 5, Ed. Mirton, Timișoara, 1997, 260 p., ISBN 973-578-272-3.
- Hänsel, Roman, 1984 Hänsel, Bernhard; Roman, Petre, *Siedlungsfunde der bronzezeitlichen Gârla Mare Gruppe bei Ostrovul Corbului östlich der Eisernen Tores*, În: *Prähistorische Zeitschrift*, 59, 1984, 2, p. 188-229.
- Horedt, 1960 Horedt, Kurt, *Die Wietenbergkultur*, În: *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 107-137.
- Krstić, 1983 Krstić, Dušan, *Karakteristike sahranjivanja na necropoli bronzanog doba u Korbovu*, În: *Zbornik (radova) Narodnog Muzeja*, Beograd, XI-1, 1983, p. 19-29.
- Letica, 1975 Letica, Zagorka, *Praistorijska nekropola „Pesak” kod Korbovo*, În: *Starinar*, N. S., 24-25, 1973-1974 (1975), p. 163-174.
- Motzoi-Chicideanu, 2009 Motzoi-Chicideanu, Ion, *Înmormântările culturii Țuto Brdo - Gârla Mare*, European Archaeology – online, March 2009, online http://www.archaeology.ro/imc_gm.pdf (accesat 14.10.2014).
- Neagoe, 2011 Neagoe, Marin Iulian, *Reprezentări din lut ale piciorului uman în cadrul culturii Țuto Brdo - Gârla Mare*, În: *Terra Sebus. Acta Musei Sebesiensis*, 3, 2011, p. 109-134.
- Nica, 1994 Nica, Marin, *Date noi cu privire la cronologia și periodizarea grupului cultural Gârla Mare, pe baza descoperirilor din așezarea de la Ghidici, punctul „Balta Țarova”*, În: Petre I. Roman,

- Marius Alexianu (ed.), *Relations thraco-illyro-helléniques*. Actes du XIVe Symposium national de thracologie (à participation internationale). Băile Herculane (14-19 septembre 1992), Ministère de l'enseignement de Roumanie, Institut roumain de thracologie, Bucarest, 1994, 499 p., ISBN 9739534937; p. 178-206.
- Nica, Rogozea, 1995 Nica, Marin; Rogozea, Petru, *Șantierul arheologic Ghidici punct „Balta Țarovei”, Campania 1994*, În: *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, 1, 1995, București, p. 199-217.
- Oancea, 1972 Oancea, Alexandru, *Un ac de tip „Hülsenkopfnadel” descoperit la Novaci*, În: *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 23, 1972, 3, p. 449-452.
- Popa, 2001 Popa, Cristian Ioan, *O statueta de tip Gârla Mare descoperită la Tismana, com. Devesel (jud. Mehedinți)*, În: *Carpica*, XXX, 2001, p. [39]-42.
- Popescu, Popescu, 1955 Popescu, Dorin; Popescu, Valeria, *Asupra tezaurului de aur de la Ostrovul Mare*, În: *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, VI, 1955, 3-4, p. 865-881.
- Roman, 1996 Roman, Petre, ***Ostrovul Corbului***, I/1a. *Istoricul cercetării. Săpăturile arheologice și stratigrafia*, București, 1996, p. 1-113.
- Roman, 1998 Roman, Petre, *Aufzeichnungen aus den Grabungsheften zu den Forschungen in den bronzezeitlichen Ansiedlungen von Ostrovul corbului und Ostrovul Moldova Veche*, În: Cristian Schuster (red.), ***Die Kulturen der Bronzezeit in dem Gebiet des Eisernen Tores***, Kolloquium in Drobeta Turnu Severin (22.-24. November 1997), Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der region des Eisernen Tores, Rumänisches Inst. für Thrakologie, Archäologische Abteilung, Bd. 2, Bukarest, 1998, 156 p., ISBN 9739833497; p. 17-32.
- Roman, 2008 Roman, Petre, *Morminte de incinerare din epoca bronzului*, în Roman, Petre; Dodd-Oprîtescu, Ann, ***Ostrovul Corbului între km. fluviali 911-912. Morminte și unele așezări preistorice***, Dunărea - axă a vechilor civilizații europene, Seria monografii, 1, Editura Academiei Române, București, 2008, 178 p., ISBN 9732717483; p. 111-118.
- Rus, Stîngă, 2005 Rus, Răzvan; Stîngă, Mihai, *Noi descoperiri arheologice întâmplătoare pe teritoriul județului Mehedinți*, În: *Drobeta*, XV, Arheologie-Istorie, 2005, p. 134-137.
- Săcărin, 2010 Săcărin, Caius, *Cercetări privind cultura Gârla Mare în zona Porților de Fier – Clisura Dunării*, Partea I, În: *Banatica XX/1*, 2010, p. 143-169.
- Scrănil, 1921 Scrănil, Josef, ***Studie o vzniku Kultury bronzové v Čechách / Étude sur l'origine de l'âge du bronze en Bohême***, Nákladem vlastním, tiskem V. & A. Janaty, Praga, 1921, 117 p.

- Severeanu, 1937 Severeanu, George, *The gold treasure of the "Ostrovul Mare"*, În: *Revista muzeului și pinacotecii municipiului București*, 1-2, 1937, p. 5-19.
- Soroceanu, 1991 Soroceanu, Tudor, *Studien zur Mureș-Kultur*, Mit Beiträgen von Vasile V. Morariu, Mircea Bogdan, Ion Ardelean und Doina Sabadeanu und Mitarbeit von Ortansa Radu, Internationale Archäologie, 7 (Herausgegeben von Claus Dobiati und Klaus Leidorf), Freie Universität Berlin, 1978, Buch am Erlbach, 1991, 170 Seiten mit 50 Abbildungen, 85 Tafeln und 4 Tabellen, ISBN 3924734259.
- Stîngă, 2006 Stîngă, Ion, *Lampes à huile et moules pour lampes à huile découvertes dans la villa rustica de Gârla Mare, dep. de Mehedinți (II-III siècles ap. J.-Chr.)*, În: *Drobeta*, XVI, Arheologie-Istorie, 2006, p. 192-197.
- Șandor-Chicideanu, 2003 Șandor-Chicideanu, Monica, *Cultura Țuto Brdo - Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Ed. Neremia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, 2 vol., 395 + 332 p., ISBN 973-7951-15-8
- Vukmanović, Popović, 1986 Vukmanović, Mirjana; Popović, P., *Recherches archéologiques sur la localité "Livade" près de Mala Vrbica*, În: *Cahiers des Portes de Fer*, III, 1986, p. 7-26.